
KOLOZSVÁRI CSABA

A TANULÁSI ZAVAR- ÉS TANULÁSI NEHÉZSÉG KATEGÓRIÁBA SOROLT TANULÓK KÖZÉPISKOLA-VÁLASZTÁSI SZEMPONTJAI¹

Lehet-e *jó tanuló* az, akinek *tanulási problémája* van? Vagy megfordítva a kérdést: lehet-e tanulási problémája egy „kitűnő tanulónak”? A sztereotipikus „jó tanuló” és a sztereotipikus „tanulási problémás” tanuló képe nem könnyen összeegyeztethető. A címke, amellyel a jelenséget illetjük, meghatározza a címkét viselő személyről való gondolkodásunkat. A címke azáltal válik stigmává, hogy egyrészt megváltoztatja mások percepcióját a címkét viselő személlyel szemben, másrészt ez a mások által közvetített kép megjelenik a „megcímkézett” egyén öndefiníciójában és viselkedésében (Goffman, 1998), így feltételezésünk szerint iskolaválasztásában is. Vida (2017) szintén felvetette annak a lehetőségét, hogy a magyarországi gyakorlatban a tanulási zavar diagnózis stigmaként funkcionálhat.

Tanulmányunkban arra a kérdésre keressük a választ, hogy mutatnak-e eltéréseket a 7.-8. osztályos tanulók középiskola-választási szempontjai abban az esetben, ha a diákok tanulási zavarról, vagy tanulási nehézségről szakértői véleménnyel rendelkeznek (azokhoz a diákokhoz képest, akik nincsenek besorolva semmilyen ellátási kategóriába). Nézőpontnak a medikális modell helyett a szociális modellt, illetve a méltányos oktatási környezetet választottuk, vagyis természetesnek tartjuk a tanulók között létező képességbeli különbségeket (is), a képességprofilbeli eltéréseket nem tekintjük elégséges indoknak az iskolaválasztás terén mutatkozó eltérések magyarázatához.

Jelen tanulmánynak nem képezi részét a vizsgált tanulócsoporthoz társadalmi háttérre vonatkozó eredmények bemutatása, illetve a konkrét iskolaválasztásra vonatkozó preferenciák bemutatása sem. Reményeink szerint, kiemelve a vizsgált tanulók középiskola-választásának háttérében álló szempontokat, hozzájárulunk a speciális tanulócsoporthoz iskolai továbbhaladásának differenciáltabb szemléletéhez.

A magyar szakirodalom egyik leggyakrabban használt felsorolásában (Halász, 2001) helyet kap az iskolának a *társadalmi struktúra újratermelődésére*

---

1 A jelen tanulmányban közölt eredmények, a szerző Kontextuális tényezők vizsgálata tanulási zavar- és tanulási nehézség kategóriába sorolt tanulók továbbtanulási elképzeléseiben c. doktori disszertációjának részét képezik. A doktori dolgozat a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Szociológia doktori iskolája keretei között készült 2017-ben.

vagy megváltoztatására kifejtett „együttes hatása” (funkciója). Halász (2001) a modern oktatásszociológia egyik legfontosabb felismeréseinek tartja az oktatási rendszernek a társadalmi struktúrára kifejtett hatására vonatkozó megállapításait. Lannert (2004) pedig az oktatásszociológia egyik fontos céljának tartja annak tisztázását, hogy a tanulói teljesítmények eltérései és a továbbtanulási döntések mennyiben az egyéni képességek függvényei, illetve az azok közt fellelhető eltérések mennyiben vezethetők vissza társadalmi-gazdasági, valamint (esetünkben) intézményi okokra. Munkánkban a középiskola-választás viszonylatában „intézményi okként” tekintünk a kiválasztott diagnózisokra, mivel azok az oktatási rendszeren belül kerülnek észlelésre, ott regisztrálják azokat, illetve feltételezhetően hatásaik is megmutatkoznak a rendszeren belül (pl. a most vizsgált továbbtanulási szándék).

Az alacsony képzettségi szint magas aránya a posztindusztriális társadalmakban nem kívánatos, mivel egyrészt a foglalkoztathatóság csökkenését, másrészt a magasabb szociális és egészségügyi kiadásokat vetíti előre gazdasági téren. A széles körben elérhető magas képzettségi szint ellenben alapfeltételévé vált egy gazdaság versenyképességének. (Keller és Mártonfi, 2006.) A vizsgált populációnk továbbtanulási szándékainak megismerését a köznevelésen belüli számuk és arányuk is indokoltá teszik. Magyarországon 2015-ös adatok szerint több mint 116 000 fő, az összes tanuló 7,5%-a van besorolva a vizsgált ellátási kategóriák valamelyikébe. (Edumap, KIRSTAT, 2015.)

Keller és Mártonfi (2006), Radó (2007), valamint Varga (2015) alapján kijelentjük, hogy napjainkban az oktatás eredményességének és hatékonyságának elvárása mellett a minőségi oktatás harmadik ismértévé az *oktatás méltányossága* vált. A szakirodalom különbséget tesz az *esélyegyenlőség* (equality) és a *méltányosság* (equity) fogalmai között. Míg előbbi a jogszabályokban garantált megkülönböztetés-mentességre (hátrányos megkülönböztetés tilalma) és emberi méltóságra jelent jogi garanciát, nem veszi figyelembe a valódi társadalmi helyzetből adódó különbségeket. Egy társadalmi cselekvés akkor tekinthető önkényesnek, ha az egyenlő helyzetűeket egyenlőtlenül, vagy az egyenlőtlen helyzetűeket egyformán kezeli. (Varga, 2015.)

Az oktatási méltányosság, az OECD meghatározása szerint (idézi Keller és Mártonfi 2006, 382), „... egy olyan oktatási környezetre vonatkozik, amelyben az egyéneknek módjukban áll, hogy képességeik és tehetségük alapján fontoljanak meg választási lehetőségeket és hozzanak döntéseket, s ebben ne sztereotípiák, egyoldalú elvárások és diszkrimináció befolyásolják őket.” A méltányosság körébe soroljuk azokat az egyenlőtlenségek ellensúlyozása érdekében megvalósuló tevékenységeket (támogató eszközök és aktív cselekvések), amelyek révén valódi hozzáférés biztosítható minden személy számára az adott társadalmi térben. (Keller és Mártonfi, 2006; Varga, 2015.)

Mindkét vizsgált csoport számára léteznek a méltányosság körébe sorolható tanulmányi kedvezmények (pl. értékelés alóli mentesítés meghatározott tárgyból vagy tantárgyrészből; vizsgán a felkészülési idő meghosszabbítása stb.), illetve oktatási többletszolgáltatások (fejlesztő foglalkozás, korrepetálás), amelyeknek a rendszerbe ágyazott működéséről nem rendelkezünk adatokkal. Kutatásunkkal az volt a célunk, hogy a vizsgált népességünk iskolai továbbhaladására vonatkozóan gyűjtsünk adatokat, illetve azokat a méltányosság fogalomrendszerében értelmezzük.

Az alább bemutatásra kerülő elemzés során felhasznált adatokat az Észak-Magyarországi statisztikai régióban (Heves, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékben) *tanulási nehézségről*, illetve *tanulási zavarról* szakértői véleménnyel rendelkező 7-8. évfolyamos diákoktól 2016. március-június időszakban gyűjtöttük. Az adatgyűjtés során kérdőívet használtunk, amelyet a szakvéleménnyel rendelkező tanulókhöz hasonló tanulmányi eredményekkel rendelkező, de ellátási kategóriába nem sorolt tanulókkal is kitöltettünk. A mintában így 316 fő válaszadó adatai szerepelnek, amelyből tanulási zavarról volt szakértői véleménye 67 fő válaszadónak (21%), tanulási nehézségről rendelkező szakvéleménnyel 110 fő (35%), illetve a kontroll csoportba tartozott, vagyis nem volt semmilyen ellátási kategóriába sorolva 139 fő (44%). A kérdőívben demográfiai, családi erőforrásokra, valamint iskolai környezetre vonatkozó változókra kérdeztünk rá.

Jelen tanulmányban egy 11 állítást tartalmazó kérdésblokk adatait elemezzük és értelmezzük. (A kérdésblokkban ötfokozatú Likert-skálán kellett a válaszadóknak jelölniük, hogy a középiskola-választásukban, illetve az erre vonatkozó terveikben mennyire befolyásolják őket az általunk megadott szempontok.) Az elemzés és bemutatás során, az értelmezhetőség érdekében az eredményeket 100 fokú skálára vetítettük.

Sorba rakva a szempontokra kapott jelölések átlagait, az eredmények a teljes általános iskolás mintában a következőképpen alakultak:

N=310	semennyire (%)	kicsit (%)	közepesen (%)	nagyon (%)	nagyon nagyon (%)	átlag pont
Azt tanuljam, ami érdekel	3	4	18	24	51	79
Olyan foglalkozásom legyen, amivel sokat lehet keresni	4	3	16	30	48	79
Olyan foglalkozásom legyen, amivel könnyű elhelyezkedni	1	4	19	32	44	79
Olyan iskolába jelentkezsek, ahova nagy valószínűséggel felvesznek	3	6	17	24	50	78
Olyan tárgyból kelljen felvételizni, ami jól ment az iskolában	6	12	22	26	34	67
Olyan iskolába menjek, ahonnan utána megfelelő helyen tudok továbbtanulni	13	7	18	25	37	66
Legyen hamar egy szakma a kezemben	11	9	19	25	35	66
Azt tanuljam, ami könnyen megy	9	10	26	22	33	65
Olyan iskolába jelentkezsek, ahova könnyű bejutni	20	14	17	18	31	56
Elismert, jó nevű iskolában tanuljak tovább	16	13	28	23	20	54
Szüleim, rokonaim foglalkozását kövessem	47	19	20	8	6	27

1. táblázat: Mennyire befolyásolnak a középiskola választásnál?

Az 1. táblázatban látszik, hogy az átlagok négy értéktartomány körül csoportosulnak:

- 78-79 pontnyi átlaggal négy szempont látszik a legfontosabbnak, amelyek a várt jövőbeni keresetre és munkabiztonságra, valamint a tanulni való és érdeklődésük találkozására, valamint a középiskolába való bejutás biztonságára vonatkoztak.
- 65-67 pont közötti átlagot szintén négy szempont esetében regisztráltunk. Ezek a továbbtanulás hosszára (továbbtanulás, illetve korai szakmaszerzés), valamint a könnyű tanulhatóságra és a felvételi és a tantárgyválasztás viszonyára vonatkoztak.
- 54-56 pont közötti értéket két szempont ért el: a könnyű bejutás és az elismert, jó nevű iskola, mint ugyanannak az érmének a két oldala került a harmadik csoportba.
- 27 ponttal a szülők/rokonok foglalkozásának követése került a rangsor végére.

Szakvéleménycsoportok szerint nézve, a fenti állítások esetében négy válaszlehetőségnél szignifikánsan eltérő a véleményátlag.

	tanulási zavar	tanulási nehézség	kontroll csoport	F=	p=
olyan iskolába jelentkeztek, ahova könnyű bejutni	70	62	45	13,04	0,000
legyen hamar egy szakma a kezemben	74	74	55	12,07	0,000
utána megfelelő helyen tudok továbbtanulni	58	65	71	3,57	0,029
olyan iskolába jelentkeztek, ahova nagy valószínűség- gel felvesznek	80	81	73	3,05	0,049

2. táblázat: Mennyire befolyásoltak a középiskola választásnál?
– szakvéleménycsoportok szerint, N=309

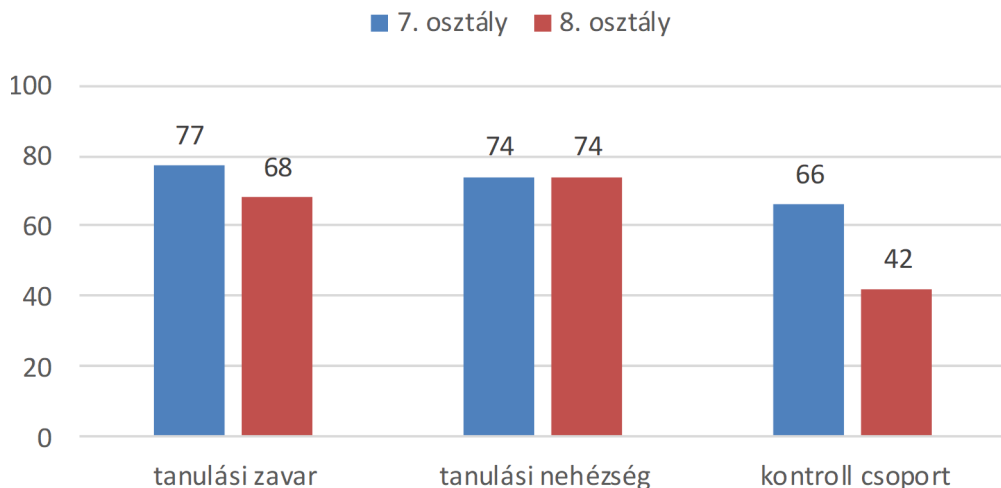
Az eredményeket értelmezve láthatjuk, hogy a kontroll csoport tagjai körében sokkal kisebb szerepet játszik a döntésben a könnyű út keresése, mint a vizsgált csoportok esetében, másrészt a kontroll csoport tagjai kimutathatóan nagyobb valószínűséggel gondolnak a középiskola utáni továbbtanulásra, mint az ellátási kategóriába sorolt tanulók. A középiskola utáni továbbtanulás

átlag a tanulási zavar csoportban 7 ponttal kisebb, mint a tanulási nehézség csoportban, akik 6 ponttal maradnak el a kontroll csoporttól.

A könnyű bejutás szempont átlaga a tanulási zavar csoportban a legmagasabb. Ebben az esetben is a tanulási nehézség csoport átlagát – bár közelíti a tanulási zavar csoport átlagához – a két másik csoport átlaga között regisztráltuk.

A könnyű bejutás állítást kétszemponyos variancia-analízissel nézve azt találtuk, hogy nem csak a szakvéleménycsoport főhatás szignifikáns, hanem az évfolyam főhatás is. A hetedikeseknél ez a szempont sokkal többet nyom a latban (62 pont), mint a nyolcadikosoknál (47 pont). A tényleges döntés előtt tehát a könnyű út kisebb szerepet játszik, mint egy évvel korábban (szakvéleménycsoport főhatás: $F=13,34$; $df=2/302$; $P<0,0001$; évfolyam főhatás: $F=7,71$; $df=2/302$; $p=0,006$).

Az évfolyam főhatás a „legyen hamar egy szakma a kezemben” állítás esetében is szignifikáns, de itt szignifikáns az évfolyam * szakvéleménycsoport interakció is. (Szakvéleménycsoport főhatás: $F=14,06$; $df=2/302$; $p<0,0001$; évfolyam főhatás: $F=7,20$; $df=1/302$; szakvéleménycsoport * évfolyam interakció: $F=4,23$; $df=2/302$; $p=0,015$).

1. ábra: Mennyire befolyásol a középiskola-választásnál: legyen hamar egy szakma a kezemben?

A tanulási zavar csoportban és a kontroll csoportban a nyolcadikosok kisebb jelentőséget tulajdonítanak a döntésükben ennek a szempontnak, mint a hetedikések, míg a tanulási nehézség csoportban nincs csökkenés.

A 11 állítás közül kilencnél szignifikáns korrelációt találtunk a *család vagyoni helyzete és/vagy kulturális háttere indexekkel*. Ezek a szignifikáns korrelációk néha nagyon gyengék, de azért érdemes figyelni rájuk, különösen az előjelekre.

	vagyoni helyzet		kulturális háttér	
	r=	p=	r=	p=
elismert, jó nevű iskola	0,146	0,000	0,197	0,000
utána megfelelő helyen tudok továbbtanulni	0,146	0,001	0,161	0,000
szüleim, rokonaim foglalkozását követem	0,114	0,009		
azt tanuljam, ami érdekel	0,092	0,036		
sokat lehet majd keresni a foglalkozásommal			-0,092	0,035
könnyen lehet majd elhelyezkedni a foglalkozásommal			-0,110	0,012
nagy valószínűséggel felvesznek	-0,094	0,032	-0,147	0,001
legyen hamar egy szakma a kezemben	-0,163	0,000	-0,383	0,000
könnyű bejutni	-0,191	0,000	-0,370	0,000

3. táblázat: A középiskola-választási szempontok korrelációi a családi háttér indexekkel

A negatív előjelű korrelációk azt jelzik, hogy inkább a hátrányosabb háttérű diákokra jellemző a szempont a középiskola-választásnál, a pozitív előjelű korrelációk pedig azt jelzik, hogy inkább a kedvezőbb háttérű diákok választanak az adott szempont szerint. A szempontok tartalmi eloszlása megerősíti azt a szakirodalomból jól ismert megállapítást, miszerint a jobb családi háttérű tanulók terveznek hosszabb tanulási utat. Erre egy „jó nevű”, vagyis elitiskola nyilván több lehetőséget nyújt. A kevésbé jó családi háttérű tanulók inkább a minél korábbi szakmaszerzés célja mentén választanak középiskolát. Minél alacsonyabb a tanulók kulturális- és vagyoni háttere, annál fontosabb szemponttá válik a könnyű/biztos bejutás is.

Kovariancia-analízissel kiszűrve az összefüggésből a családi háttér tekintetében feltárt hatásokat, megnéztük, hogy a szakértői vélemény szerint találunk-e szignifikáns különbségeket.

Két szempont, a könnyű bejutás és gyors szakmaszerzés jelentősége eltérő súllyal jelenik meg ellátási kategóriánként a középiskola-választásban a családi háttértől függetlenül is.

	tanulási zavar	tanulási nehézség	kontroll csoport	F=	p=
olyan iskolába jelentkeztek, ahova könnyű bejutni	71	62	45	7,78	0,001
legyen hamar egy szakma a kezében	74	74	56	6,96	0,001

4. táblázat: Mennyire befolyásoltak a középiskola választásnál? – szakvéleménycsoportok szerint (kovariancia-analízis; a kiszűrt hatások: vagyoni helyzet index és kulturális háttér index), N=309

A korai szakmaszerzés jelentősége mindkét szakértői véleménnyel rendelkező csoport esetében közel 20 ponttal meghaladja a kontroll csoport által ennek a szempontnak tulajdonított jelentőséget. A könnyű bejutás szempontjánál legnagyobb eltérést a tanulási zavar és a kontroll csoport között regisztráltunk. A tanulási nehézség csoport válaszait tekintve köztes helyzetben van a középiskolába való könnyű bejutás szempontjának megítélésében.

Faktor-analízissel² megnézve a kérdéscsoportra kapott válaszokat, azt találtuk, hogy a 11 válaszból 5 illeszkedik koherensen 2 faktorhoz, a többi 6 szempont esetében 0,5-nél kisebb a kommunalitás, azaz ezek a válaszok nem illeszkednek valamilyen értelmes válaszmintázatba. Az illeszkedő 5 változó viszont két teljesen tisztán értelmezhető faktorba rendeződik. Az 1. faktor alapján képzett skála azt méri, hogy a válaszadó számára mennyire fontos szempont az, hogy könnyű legyen bejutni a középiskolába, a 2. faktor alapján képzett skála pedig azt, hogy mennyire akar a válaszadó „jó” középiskolába kerülni.

faktor: könnyű bejutás	faktor súly
olyan iskolába jelentkez, ahova könnyű bejutni	0,85
legyen hamar egy szakma a kezében	0,83
olyan iskolába jelentkez, ahova nagy valószínűséggel felvesznek	0,76

5. táblázat: a „könnyű bejutás” faktorba illeszkedő változók faktor-súlyai

2 főkomponens analízis, direkt oblím rotáció, a 2 faktor az 5 választási szempont teljes varianciájának 72 százalékát fedi

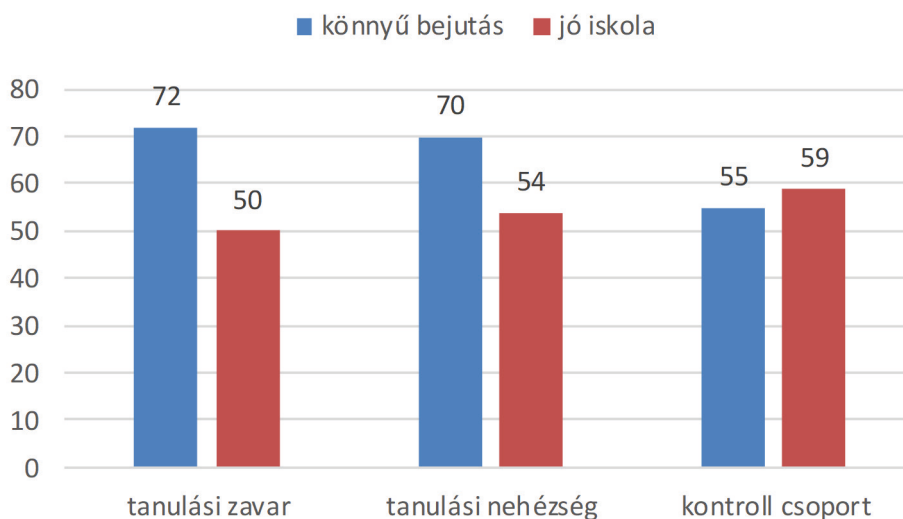

A könnyű bejutás skála átlaga 63,95 ($\pm 1,48$) pontnak adódott ($sd=25,49$), és a skálaérték a válaszadók 71 százaléka körében került 50 pont fölé.

faktor: jó iskola	faktor súly
elismert, jó nevű iskolában tanulj tovább	0,84
utána megfelelő helyen tudsz továbbtanulni	0,83

6. táblázat: a „jó iskola” faktorba illeszkedő változók faktor-súlyai

A *jó iskola* skála átlaga 55,48 ($\pm 1,43$) pont ($sd=24,76$), és a skálaérték a válaszadók 57 százaléka körében került 50 pont fölé. A két skála közt nincs szignifikáns korreláció.

2. ábra: A középiskola választás faktor skálák átlagai szakvéleménycsoportok szerint

Az ábrán jól láthatók a szakvélemény csoportonkénti eltérések a két faktor között. Az eredmény értelmezésének tisztításához szükségesnek és lehetségesnek tartottuk további elemzések elvégzését.

A *könnyű bejutás* skála $r=-0,17$ ($p=0,003$) szinten korrelál a vagyoni helyzet indexszel, és ennél sokkal szorosabban a kulturális háttér indexszel ($r=-0,33$, $p<0,0001$). Ez megerősíti azt a tudásunkat, hogy minél kedvezőtlenebb családi erőforrásokkal rendelkezik egy tanuló, annál fontosabb szempont az iskolai továbbhaladása során a korai szakmaszerzés és az odavezető úton a lemorzsolódás veszélyének elkerülése.

A *jó iskola* skála esetében pozitív a korrelációs együtthatók előjele, és nincs különbség a két családi háttérindexszel (vagyon- és kulturális) való együttjárás mértéke között ($r=0,23$, $p<0,0001$). Értelmezve, az eredmény szintén ismert jelenséget erősít meg, vagyis azt, hogy kedvező családi háttér esetében a tanulók hosszabb iskolai pályafutást terveznek, és beszállnak a „jó iskolákért” folyó versenybe.

Akárcsak az egyes kérdéseknél, a *könnyű bejutás* faktorskála esetében is a szakvéleménycsoportok közti különbségek szignifikánsak maradnak, ha az összefüggésrendszerből kovariancia-analízissel kiszűrjük a családi háttér indexek hatásait ($F=8,45$; $df=2/292$; $p<0,0001$).

Egyszempontos variancia-analízissel nézve, a *jó iskola* faktorskála esetében is eltérőek az átlagok, ám ha kiszűrjük az összefüggésrendszerből a családi háttér indexek hatásait, akkor nem szignifikánsak a szakértői vélemény szerinti csoportok közötti eltérések. Ez az eredmény azt jelenti, hogy a „jó iskolákért” zajló versenyben a szakértői vélemény nem differenciáló tényező, csak annyiban, amennyiben a családi háttér ezt indokolja, lehetővé teszi.

Az iskolai továbbhaladásra vonatkozó vizsgálatunk érvényességét erősíti az az eredmény, hogy a teljes tanulási idő terv $r=0,42$ ($p<0,0001$) szinten korrelál a jó iskola faktorskálával, azaz, a hosszabb tanulási pályafutás tervezése szoros együttjárást mutat a *jó iskola* szempontjával már a középiskola-választás során.

Ennek ellenpólusaként azt is kimutattuk, hogy a teljes tanulási idő terv $r= -0,39$ ($p<0,0001$) szinten korrelál a könnyű bejutás faktorskálával, vagyis a rövidre tervezett iskolai pályafutás esetében a *könnyű bejutás*, a lemorzsolódás elkerülése a fontos szempont. A kérdéskörre adott válaszok tehát nem véletlenszerűek, azok tükrözik a válaszadónak a továbbtanulással kapcsolatos beállítódását.

Összefoglalás

Ha a méltányos oktatási környezet – elméleti felvezetésben idézett – definíciójának alapjáról szemléljük az eredményeket („... az egyéneknek módjukban áll, hogy képességeik és tehetségük alapján fontoljanak meg választási lehetőségeket és hozzanak döntéseket...”), eredményeink alapján a következő kép rajzolódik ki.

A család vagyon- és kulturális erőforrásainak mennyisége szakértői véleménytől függetlenül is jelentős szerepet játszik a középiskola-választás során megjelenő szempontok között. (13. táblázat.) A pozitív oldalon, a jelentősebb családi erőforrásokkal rendelkező tanulók hosszabb iskolai pályafutást ter-

veznek, és ennek érdekében elismert iskolákat választanak. Itt valószínűnek tartjuk, hogy a képességeket és tehetséget mérlegelve valóban megfontolt döntések születnek.

A kevesebb családi erőforrás esetén azonban más a helyzet. Míg a korai szakmaszerzés szempontját tekinthetjük egy racionális döntésnek, amelyet akár pozitív okokkal lehet indokolni (például a pályaválasztás során megjelenő képességek között előkelő helyen megjelenő fizikai teherbíró képesség és ügyesség, vagy a preferált munkamód), addig a *könnyű bejutás* szempontját a saját lehetőségek szűkítéseként értelmezzük. Nem egy jól átgondolt, *megfontolt* választás ez, hanem a lemorzsolódás aktuális veszélye elől való menekülés, amely a minden tanuló esetében meglévő jó képességek és tehetség kibontakozását kevés eséllyel tudja támogatni.

Szakvélemény alapján különválogatva a tanulócsoportokat, és kiszűrve a családi hatásokat, azt találtuk, hogy mind a korai szakmaszerzés, mind a könnyű bejutás szempontja jelentősen nagyobb súllyal van jelen az ellátási kategóriába sorolt tanulók középiskola-választásában. (14. táblázat.) Ezt az eredményt erősíti meg az egyes változók faktorokba rendezett eredménye is. (15., 16. táblázat, 6. ábra.)

Kiemelve tehát, hogy a magyar köznevelési rendszerben deklaráltan jelen van a tanulmányban vizsgált népességbe tartozó tanulók különtámogatása (32/2012. EMMI rendelet, 9.), illetve a gyakorlatban is működnek a tanulmányi kedvezmények és oktatási többlétszolgáltatások, a továbbtanulási szándékot vizsgálva ezek eredményességét nem tekintjük kielégítőnek. Kíváncsúnak és elfogadhatónak azt tartjuk, ha a tanulási zavar és tanulási nehézség miatt ellátási kategóriába sorolt tanulók, a többi tanulóhoz hasonlóan fontolják meg továbbtanulásra vonatkozó választási lehetőségeiket, és döntésükben nem „sztereotípiák, egyoldalú elvárások befolyásolják őket”.

Tisztában vagyunk természetesen kutatásunk korlátaival is. Szükségesnek tartjuk, hogy a környezeti tényezőket, a méltányos oktatási környezet nézőpontját szem előtt tartva újabb kutatások ellenőrizzék eredményeinket – hogy megalapozott, releváns ismeretekből kiindulva, valódi esélyeket teremtő oktatáspolitikai beavatkozások születhessenek.

Irodalom

- 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról.
- Goffman, Erving (1998): Stigma és szociális identitás. In: (Erős Ferenc szerk.): *Megismerés, előítélet, identitás*. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény. Wesley János Lelkészképző Főiskola–Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 263-291.
- Halász Gábor (2001): *Az oktatási rendszer*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Keller Judit és Mártonfi György (2006): Oktatási egyenlőtlenségek és speciális igények. In: Halász Gábor és Lannert Judit (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2006*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 377-411.
- Lannert Judit (2004): *Pályaválasztási aspirációk. (A 13 és 17 évesek továbbtanulási aspirációi mögött munkáló tényezők három kistérségben.)* PhD értekezés. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem.
- Radó Péter (2007): *Méltányosság az oktatásban. Két jelentés az oktatás méltányosságáról*. Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest.
- Varga Aranka (2015): *Az inklúzió szemlélete és gyakorlata*. Pécsi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék–Wislocki Henrik Szakkollégium, Pécs.
- Vida Gergely (2017): Miként lesz a tanulási zavar diagnózisa stigma. Avagy mi a fontosabb: a diagnózis vagy a gyermek? *Új Pedagógiai Szemle*, 67. 3-4. 16-33.